

MİLLİ EĞİTİM ŞURALARINDA DEĞER, AHLAK VE KARAKTER EĞİTİMİ İLE İLGİLİ ALINAN KARARLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Decisions on Value, Moral and Character Education on
National Education Councils

İsmail KESKİN¹ Taha YAZAR²

ÖZ: Bu çalışmanın amacı Milli Eğitim Şuralarında değer, ahlak ve karakter eğitimi ile ilgili alınmış olan kararların değerlendirilmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak yazılı doküman incelemesi kullanılmış ve elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Milli Eğitim Şuralarında değer, ahlak ve karakter eğitimi ilk olarak 1939 yılında yapılan Birinci Milli Eğitim Şurasında “Lahikalar-Yüksek Öğretimin Hedefleri” bölümünde ele alınmıştır. İkinci Milli Eğitim Şurasında okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi ile ilgili komisyon kurularak geniş içerikli bir rapor hazırlanmış ve rapor şurada kabul edilmiştir. On birinci ve on dördüncü milli eğitim şurasında değer, ahlak ve karakter eğitimi gündeme gelmemiştir. Ahlak ve karakter eğitimi ile ilgili Milli Eğitim Şuralarında alınan kararların son yıllarda değerler eğitimi altında ele alındığı görülmektedir. Milli eğitim şuralarında değerler eğitimine son yıllarda daha çok ağırlık verildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, Ahlak eğitimi, Karakter eğitimi, Milli Eğitim Şuraları

ABSTRACT: The purpose of this study is to examine and evaluate the decisions taken regarding the values, morals and character education in the National Education Councils. This study utilizes a case study pattern. As data collection method, written document analysis was preferred and the obtained data were analysed by descriptive analysis. According to findings of the research, values, morals and character education were first mentioned in the section of “Lahikalar-Yüksek Öğretimin Hedefleri” in the First National Education Council, which was held in July 1939. In the second National Education Council, a commission was established on the development of moral education in schools and a report with a wide content was prepared. The report was accepted by the councilmembers. Concepts of value, ethics and character education have not come to the agenda in the eleventh and fourteenth national education councils. Decisions regarding moral and character education have been dealt with in the last years under the values education. Values education can be said to have been given more weight in the National Education Council in recent years.

Key words: Values education, Moral education, Character education,

¹ Dicle üniversitesi, ikeskin@dicle.edu.tr

² Dicle Ünivesitesi, taha.yazar@dicle.edu.tr

Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
02.03.2018	20.12.2018	30.12.2018

GİRİŞ

Milli Eğitim Şuraları, Türk eğitim sisteminin ve politikalarının masaya yatırılıp, üzerinde kapsamlı tartışmalar yapıldığı, çeşitli tavsiye kararların alındığı, eğitim sisteminin tüm paydaşlarının alınan kararlara katılmasına önem gösterildiği eğitim sistemimize ve politikalarımıza yön veren toplantılardır. Bu toplantıların yapılmasındaki en önemli gerekçeler arasında yeni kurulan cumhuriyetin yapılandırılmasında ve Atatürk ilke ve inkılaplarının benimsenmesinde eğitime büyük roller biçilmesi, bunu yaparken eğitim sistemi ile ilgili tüm paydaşların görüşlerinin önemli görülmesi, üniversitelerden ve yabancı eğitim uzmanlarından eğitim sorunlarına beklenen düzeyde katkı sağlanamaması sayılabilir (Deniz, 2001 :14-17; Özalp ve Ataunal, 1977 :109). Milli Eğitim Şuralarının yasal dayanağını 1933'te çıkarılan "2287 sayılı Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun" oluşturmaktadır (Başbakanlık, 1933). Bu yasaya göre, ulusal eğitime yön vermek, eğitim-öğretimle ilgili sorunları tespit etmek, incelemek, çözüm önerileri sunmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı'nın en yüksek danışma organı oluşturulmuştur (MEB, 1996b). İlki 1939 yılında düzenlenen Milli Eğitim Şuralarının en sonuncusu 19. Milli Eğitim Şurası adıyla 2014 yılı Aralık ayında düzenlenmiştir.

Sosyal bir varlık olan insan toplum içindeki yaşamını birtakım değerlere bağlı olarak sürdürmek durumundadır. Eğitim kurumu ise bu değerlerin kuşaklar arasında geçişini sağlayan bir köprü işlevi görmektedir. Toplum yaşamının düzenlenmesinde ahlak karakter ve değerlerin önemli işlevi vardır.

Değer, bir nesneye, varlığa ya da etkinliğe ruhsal ahlaksal ve toplumsal bakımdan ya da estetik yönden tanınan önem ya da üstünlük derecesi; birey ya da grup için herhangi bir nesnenin niteliği; kıymet olarak tanımlanmıştır (Bakırcıoğlu, 2014 :240). Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan, soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılıktır. Bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da güzellik yönünden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelikler (TDK, 2017). Değerin önerilen bir diğer tanımı davranışa genel bir kılavuz olan ya da karar verme ya da inançların ya da eylemin

değerlendirilmesinde referans noktaları olarak görev yapan ilkeler, temel inançlar, idealler, standartlar ya da yaşam durumlarıdır (Halstead, 2005 :4). Değerler eğitimi manevi, ahlaki, sosyal ve kültürel eğitim; kişisel ve sosyal eğitim; dini eğitim; çok kültürcü/ırkçılık karşıtı eğitim; program ötesi temalar, özellikle vatandaşlık, çevre ve sağlık; manevi özen; okul etiği; programa ek etkinlikler; geniş toplum bağlantıları; ortak ibadet/toplantı: öğrenen bir topluluk olarak okul yaşamı gibi ortak program deneyimlerinin bir sınıflamasını yapabilmek için yeni bir şemsiye terimdir (Slater, 2004 :44). Bu tanıma dayanarak değerler eğitiminin; ötekini anlama, tahammül etme, toplumsal duyarlılığı geliştirme ifadelerinin işaret ettiği davranışları gösteren insan yetiştirme amacıyla uygulanan faaliyetlerin tamamını kapsadığını ifade edebiliriz (Ekşi ve Katılmış, 2014 :13). Değerler nasıl davranmamız gerektiği konusunda bizlere rehberlik etmektedir. Kimliğimizi ve kişiliğimizi de şekillendiren değerler toplumdaki uyuma, huzura zemin hazırlamaktadır. Değerlerden yoksunluk ise şiddet ve düzensizliğe neden olabilmektedir. Bu bağlamda, şiddet ve çatışmadan uzak, demokratik ve barışçıl bir toplum oluşturmak için evrensel ve milli değerlerimizi yetiştiren yeni nesle kazandırmalıyız. Öğretim programlarımızın değer eğitimi destekleyecek şekilde yapılandırılması, değer eğitimi yoluyla demokratik, hoşgörülü, duygudaşlık yeteneği yüksek, çalışkan, üretken, kendine ve diğerlerine saygı duyan bireyler yetiştirme açısından önem arz etmektedir (Demircioğlu ve Demircioğlu, 2014 :273).

Ahlak, insanların toplum içindeki davranışlarını ve birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek amacıyla uydurdukları kurallar sistemi; başka insanların davranışlarını olumlu ya da olumsuz biçimde yargılamakta kullanılan ölçütler bütünü olarak tanımlanmıştır (Bakırcıoğlu, 2014a :10). Ahlak eğitimi ise aynı yazar tarafından ahlakın ya da davranış kurallarının yaygın ve örgün eğitim yoluyla benimsetilmesi olarak tanımlanmıştır. Ahlak TDK (2017) tarafından bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları olarak tanımlanmıştır. Kohlberg'e göre ahlak, hak-haksızlık, doğru-yanlış, iyi-kötü konularında bilinçli yargılama ve karar vermeyi ve bu karar doğrultusunda davranışta bulunmayı kapsayan bilişsel bir yapıdır. Bir başka deyişle Kohlberg'e göre bilişsel bir yetenek olan ahlak, bireyin kendisinin belirlediği ve aynı zamanda evrensel ilkelerle

örtüşebilecek düzeydeki ilkelere göre yargıda bulunması, kararlar alması ve bu doğrultuda da davranabilmesi yeteneğidir (Çiftçi, 2003 :47).

Karakter; bireyin bedensel ve devimsel yapısının, bilişsel ve duygusal tepki biçimlerinin, benlik oluşumunun özgün, karmaşık ve dinamik bir bütünüdür. Bu yapı, bireyin yaşamında yer almış ve yer almakta olan olumlu, olumsuz tüm etkenlerin izlerini taşımakla birlikte bu yapıyı bedensel, zihinsel özellikler gibi kalıtsal etkenler ile ilişkide bulunduğu doğal, ekonomik ve kültürel etkenler oluşturmaktadır (Bakırcıoğlu, 2014b :518). Karakter, bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik, öz yapı, seciye olarak tanımlanmıştır (TDK, 2017c). Karakter eğitim en iyi karakter gelişimini sağlamak için okul yaşamının tüm boyutlarının kasıtlı olarak kullanılması olarak tanımlanmıştır (Battistich, 2008). Karakter eğitimi, Ryan ve Bohlin (1999) tarafından öğrencilerin sorumluluklarını taşıyabilecekleri makul seçimler yapabilmelerine imkân sağlayan bilgi, beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesi olarak tanımlanmıştır (Akt: Ekşi, 2004 :81). Yukarıdaki tanımlardan hareketle karakter eğitimin ayrı bir öğretim programı gibi değil, tam aksine okulun bütün ders programlarının eklenmiş bir program olması gerektiği söylenebilir. Bu sebeple karakter eğitimi okul yaşamının bir parçası olmalı, sınıf ise günlük olarak olumlu karakter değerlerinin pekiştirildiği, modellendiği ve uygulandığı bir mekân olabilmeli, öğretmen de karakter eğitiminde asıl görevin kendi omuzlarında olduğunun farkında olmalıdır (Anderson, 2000 :141-142). Karakter eğitiminin amaçları, esasen iyi çocuk yetiştirmenin amaçları olarak görülebilir. Yani karakter eğitiminin amacının üretken ve demokratik bir toplum için özen, merhamet, dürüstlük ve adalet gibi temel etik değerleri anlayan, önemseyen ve bunlara göre hareket eden gençler yetiştirmek (Battistich, 2008 :2) olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet Dönemi Eğitim tarihine bakıldığında Birinci Heyeti İlmiye toplantısında sunulan ilköğretim hakkında kanun teklifinde “medeni ahlaki ve ekonomi sohbetleri” adı altında bir ders önerilmiştir (Güzel, 1987 :344). 1924 yılında hazırlanan ilk mektepler müfredat programına bakıldığında “Müşahabat-ı Ahlakiye ve

Malumat-ı Vataniye” isimli ahlak sohbetleri ve yurt bilgisi anlamına gelen bir dersin birinci sınıftan dördüncü sınıflara kadar haftada birer saat okutulduğu görülmektedir (Aslan, 2011 :724). 1936 yılında hazırlanan ilkokul programında ilkokul hedefleri arasında bir milletin yükselmesi için fertlerinin sarsılmaz bir karaktere malik olması şart olduğundan öğrencinin bedence olgunluğuna ne kadar önem verilirse onun karakterine de o kadar itina gösterileceği vurgulanmıştır (TCKB, 1936 :5-11). Başka ülkelerin eğitim tarihine bakıldığında da değer, karakter ve ahlak eğitimine önem verdikleri görülmektedir. Karakter eğitimi, 20. yüzyılın başlarında Amerika'daki neredeyse her okulun eğitim programının bir parçası konumuna gelmiştir (Titus, 1994 :3). İkinci dünya savaşı sonrası Slovenya'da kilise devlet işlerinde çekince din eğitimi sorunu ortaya çıkmış ve 1952 yılında bu soruna çözüm amaçlı ilkokul ve ortaöğretime “sosyal ve ahlaki eğitim” dersi getirilmiştir (Razdevsek-Pucko ve Polak, 1998 :111). Son yüzyılda eğitim alanında çeşitli değişikliklere sahne olan Avustralya'da ulusal ve kişisel değerlerin geliştirilmesi, öğrencilerin yurttaşlık ve vatandaşlık eğitimi de dâhil olmak üzere Avustralya toplumunu anlamalarını sağlayan öğretim programlarıyla desteklenmektedir (DEEWR, 2011; Ling, Burman, ve Cooper, 1998 :35).

Değer, ahlak ve karakter eğitimi kavramları Milli Eğitim Şuralarında çeşitli düzeylerde ele alınmış, bu yönde raporlar hazırlanmış ve kararlar alınmıştır. Aytan ve Güney (2015) araştırmalarına şuralarda değerler eğitimine değinmiş ve değerler eğitiminin farkındalığını vurgulamışlardır.

Bu araştırmanın amacı, 1939-2014 yılları arasında toplanan Milli Eğitim Şuralarında değer, ahlak ve karakter eğitimi ile ilgili olarak alınan kararları belirlemek ve değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. 1939-2014 yılları arasında toplanan Milli Eğitim Şuralarında değer, ahlak ve karakter eğitiminin gündeme getirildiği şuralar hangileridir?
2. 1939-2014 yılları arasında toplanan Milli Eğitim Şuralarında değer, ahlak ve karakter eğitimi ile ilgili alınan kararlar hangi gündem maddeleri ve başlıkları altında yer almıştır?

1. YÖNTEM

Araştırmanın modeli

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, bir ya da daha fazla olayın, ortamın ve birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği bir yöntemdir (Subaşı ve Okumuş, 2017 :420). Durum çalışması, bir varlığın zamana ve mekâna bağlı tanımlandığı ve özelleştirildiği araştırmadır. Bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek, bir olaya ilişkin olası açıklamaları geliştirmek ve bir olayı değerlendirmek amacı ile kullanılır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2008 :268).Araştırmada, durum çalışması desenlerinden iç içe geçmiş tek durum deseni kullanılmıştır. İç içe tek durum deseni ise içerisinde birden fazla analiz birimi bulunan durumların incelenmesi durumunda kullanılmaktadır (Leymun, Odabaşı, ve Yurdakul, 2017 :378).

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada, veri toplama yöntemi olarak yazılı doküman incelemesi kullanılmıştır. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında geniş bir zaman dilimine dayalı analizi olanaklı kılar (Yıldırım ve Şimşek, 2011 :188).Araştırmada kullanılan yazılı dokümanlar, 1939-2014 yılları arasında yapılmış olan Milli Eğitim Şuraları rapor içerikleridir(MEB, 1939, 1943, 1946, 1949, 1953, 1957, 1962, 1970, 1974, 1981, 1982, 1988, 1990, 1993, 1996, 1999, 2007, 2011, 2014).

Verilerin Analizi

Veri toplama yöntemi olarak yazılı doküman incelemesi kullanılmış ve elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Araştırmada, 1939-2010 yılları arasında yapılmış olan Milli Eğitim Şuraları rapor içerikleri, yazılı dokümanları oluşturmaktadır. Bu yazılı dokümanlardaki değerler, ahlak ve karakter eğitiminin ele alındığı yerler ve alınan kararlar, araştırmanın veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Alınan yazılı dokümanlardan aynen alıntılar

yapılarak ya da yazılı dokümana atıfta bulunularak verilerin analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Bunlar; betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanmasıdır. Betimsel analiz sürecinde, öncelikle araştırma soruları dahilinde bir çerçeve oluşturulmuş, veriler bu çerçeveye göre işlenerek tanımlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011 :224). Ayrıca, dokümanlardan elde edilen veriler, nicelleştirilerek de verilmiştir. Bunun için; “var ya da yok” yöntemi kullanılmıştır. İlgili kategori dokümanda varsa “1” değeri, yoksa “0” değeri verilerek karşılaştırma yapılmıştır (Cansız, 2014 :365).

Bu araştırmada birinci şuradan, on yedinci şuraya kadar tam metin basılı kitaplardan faydalanılmış ve raporlar ve kararlar veri kaynağı olarak kullanılmıştır. On sekizinci ve on dokuzuncu milli eğitim şurasının tam metin basılı kitabı olmadığından bu şuralarda sadece Milli Eğitim Bakanlığının ilgili web sayfalarındaki kararlar veri kaynağı olarak ele alınmıştır. Milli Eğitim Şuralarında bu kavramlar ele alınırken kavramlar anahtar kelime olarak kullanılmış ve bu kavramların geçtiği kararlara ve şurada kabul edilen raporlara yer verilmiştir. İlgili kararlar metin içinde alıntılarla “Karar 4” (K4, K5 vb.) şeklinde sunulmuştur.

2. BULGULAR

Araştırmada bulgular, araştırma sorularının çerçevesinde iki ana başlık halinde sunulmuştur.

1. 1939-2014 yılları arasında toplanan Milli Eğitim şuralarında değer, ahlak ve karakter eğitiminin gündeme getirildiği şuralar hangileridir?

“Var ya da yok” yöntemine göre analizi yapılmış olan 1939-2014 yılları arasında toplanan Milli Eğitim Şuralarında, değer, ahlak ve karakter eğitiminin gündeme getirildiği şuralar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Değer, Ahlak ve Karakter Eğitiminin Gündeme Getirildiği Şuralar

		Şuralar																		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Kavramlar	Değerler			1	1	1		1		1	1		1	1		1	1		1	1
	Ahlak		1	1		1	1			1			1							1
	Karakter	1	1			1			1											

Tablo 1 incelendiğinde değer ve değerler eğitiminin gündeme gelip, raporlar ve kararlara yansıdığı şuraların üçüncü, dördüncü, beşinci, yedinci, dokuzuncu, onuncu, on ikinci, on üçüncü, on beşinci, on altıncı, on yedinci, on sekizinci, on dokuzuncu şuraların olduğu görülmektedir. Ahlak eğitimi kavramı ise ikinci, eğitim şurasından itibaren ele alınmaya başlanmış olup üçüncü beşinci, altıncı, dokuzuncu, on ikinci ve on dokuzuncu milli eğitim şuralarında ele alınmıştır. Karakter eğitimi birinci, ikinci, beşinci ve sekizinci milli eğitim şuralarında ele alınmıştır.

2. 1939-2014 yılları arasında toplanan Milli Eğitim Şuralarında değerler, ahlak ve karakter eğitimi ile ilgili alınan kararlar hangi gündem maddeleri ve başlıkları altında yer almıştır?

1939-2014 yılları arasında toplanan Milli Eğitim Şuralarında değerler, ahlak ve karakter eğitimi ile ilgili olarak alınan kararların hangi gündem maddeleri ve başlıkları altında yer aldığı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Değerler, ahlak ve karakter eğitimi ile ilgili alınmış olan kararların gündem maddeleri ve başlıkları

Değer, Ahlak, Karakter			
Şura No	Sayfa	İlgisi	Geçtiği Bölüm
1	493	Ahlak-Karakter	Lahikalar-Yükseköğretimin Hedefleri
1	506	Karakter	Lahikalar-Talebe Talimnamesi
2	20	Ahlak	Ahlak Eğitimi Komisyonu
2	104-116	Ahlak	Ahlak Eğitimi Raporu
2	200	Karakter	Tarih Eğitimi Raporu
3	54-56	Ahlak	Okul-Aile İşbirliği- Ahlak Eğitimi Problemleri
3	310	Değer	Önerge-İlkeler
4	55-76	Değer	Demokratik Eğitimin Lüzum ve Ehemmiyeti
5	65	Karakter	Anaokulu Programı
5	67-68	Değer	Anaokulu Programı (e,f bentleri)
5	354	Ahlak	Din Dersi
5	572-573	Değer	Milli Eğitimin Amaçları
5	616-617	Ahlak	Gelişim Evreleri
6	86	Ahlak	Halk Eğitimi Komisyon Kararları
7	111-113	Ahlak	Milli Eğitimin Temel İlkeleri
8	97	Karakter	TİSK Teklifi
9	61	Ahlak	Yüksek Öğretimde Bütünlük
9	173	Ahlak	Meslek Liseleri Ders Çizelgeleri
9	273-277	Değerler Eğitimi	Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları
9	286	Ahlak	Ortaokul Ders Çizelgesi
10	62	Değer	Türk Eğitim Politikasının Programlara İlişkin Rehber İlkeleri
10	76-78	Değer	Önerilen Programın Esasları
10	81	Değer	Önerilen Programın Esasları
10	356	Değer	Öğretmen Yetiştirme Esasları

12	k1	Değer	İlköğretimin Amacı
12	k1	Ahlak, Değer	Öğretmen Yetiştirme
12	k14	Ahlak	Öğretmen Yetiştirme
12	k2	Değer	Öğretim Programları
12	k4	Değer	Öğretim Programları
12	k6	Değer	Öğretim Programları
12	k10	Değer	Öğretim Programları
12	k14	Ahlak	Öğretim Programları
13	K3	Değer	Yaygın Eğitim
15	k21	Değer	İlköğretim ve Yönlendirme
16	330	Değer	Mesleki Eğitime Öğretmen Yetiştirme
18	k22	Değer	Eğitim Ortamı
18	k27	Değer	Eğitim Ortamı
18	k30	Değer	Eğitim Ortamı
18	k35	Değer	Okul Yönetimi
18	k27	Değer	Ortaöğretim-ilköğretim
18	k29-42	Değer	Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi
19	k2	Değerler Eğitimi	Okul Öncesi Eğitim
19	k5	Ahlak Eğitimi	İlkokul
19	k7	Değerler Eğitimi	Ortaokul
19	K12	Ahlak Eğitimi	Lise

Tablo 2 incelendiğinde değerler, ahlak ve karakter eğitimi ile ilgili aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Üçüncü milli eğitim şurasında değer olarak yardımlaşma ve işbirliğine atıf yapılarak öğrenciler arasında bu değerlerin gelişmesi için topluma yönelik sosyal yardım işlerinde çalıştırmaları önerilmiştir (MEB, 1946 :310).

Bir değer olarak demokrasi dördüncü milli eğitim şurasında komisyon düzeyinde ele alınmıştır. Bu bağlamda “Demokratik

Eğitimin Lüzum ve Ehemmiyeti” başlığı ile bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda demokratik eğitim, demokratik eğitimin esasları ve şartları, okul dışında demokratik eğitim, okul içinde demokratik eğitim başlıkları altında ele alınmıştır. Raporda kökünü kalpten ve kafadan almayan demokrasiyi kanunlarla kurmaya ve korumaya çalışmanın hayal peşinde koşmak olduğu vurgulanmıştır (MEB, 1949 :55-76).

Beşinci Milli Eğitim Şurasında değerlere anaokulu programlarının “veli münasebetleri” kısmında sorumluluk, iyi ve güzeli seçme kabiliyetinin geliştirilmesi konusunda aile okul işbirliğine değinilerek vurgu yapılmıştır (MEB, 1953 :67-68).

Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasında değerler eğitimine “Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel Amaçları” bölümünde değinilmiştir. Bu bölümde öğrencilere kazandırılması gereken değerler sayılmış ve demokrasi eğitimi Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri arasında sayılmıştır (MEB, 1974 :273-277).

Onuncu Milli Eğitim Şurasında programların ulusal birlik ve beraberlik ruhunu geliştirici bir nitelik taşıması öngörülmüştür. Ayrıca programların öğrencilerin devletine ve milletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen kimseler olarak yetişmelerini öngörerek aile, ulus ve yurt sevgisini geliştirici ve güçlendirici öğrenme fırsatları sunmasına önem verilmiştir (MEB, 1981 :62).

Değerler On İkinci Milli Eğitim Şurasında “İlköğretimin Amaçları” kısmında ve “Ortaöğretimin Amaçları” kısmında değinilmiştir. Ayrıca “Öğretim Programları” kısmında alınan kararlara da yansıdığı görülmektedir. Bu kararlardan bazıları aşağıdadır (MEB, 1988 :193-535).

K4: Programların geliştirilmesinde; eğitimin, "millî kültür değerlerinin korunması" ve "yenilikçilik" olarak ifade edilen iki önemli fonksiyonunun birbirine tercihinin ve önceliğinin söz konusu olmaması; bu iki fonksiyonun dengelenmesine dikkat edilmesi.

K6: Öğretim programlarının düzenlenmesinde; vazgeçilmez zorunluluk olarak görülen millîlik özelliğinin yanında, sevgi esasına dayanan demokratik davranış geliştirme, hür düşünce ve hoşgörü unsurlarına da yer ve önem verilmesi.

13. Milli Eğitim Şurasında yaygın eğitimde “demokrasi ve çevre” konusuna ağırlık verilmesi konusunda karar alınmıştır (MEB, 1990 :129).

On beşinci Milli Eğitim Şurasında eğitimin içeriğinin, milli kültürümüzü oluşturan milli ve manevi değerlerimizi ihtiva etmekle birlikte bilimsel ve teknolojik gelişimi de izleyebilecek yapıda olması gerektiği üzerinde durulmuştur (MEB, 1996 :198).

On Altıncı Milli Eğitim Şurasında “Mesleki ve Teknik Eğitime Öğretmen Yetiştirme” bölümünde alınan kararlarda mesleki ve teknik eğitim fakültelerinin programların ezberci değil düşünen, araştıran, sorgulayan, analiz, sentez, değerlendirme yapabilen, değişen teknolojiyi, imkân ve kaynakları etkili kullanabilen öğretmenler yetiştirecek şekilde düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu fakültelerde yaratıcı, eleştirel ve bilimsel düşünen, insan ve doğaya ilişkin estetik değerlere sahip olan, yeni bilgi ve teknolojiyi kullanan, yabancı dil bilen öğretmenler yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 1999 :330).

On sekizinci milli eğitim şurasında “Değerler Eğitimi Sanat ve Spor” başlıkları ile aynı başlık altında beraber ele alınmış ve doğrudan değerler eğitimine yönelik 14 karar alınmıştır. Bu kararlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır (MEB, 2011).

K30: Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.

K31: Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.

K33:Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

K34:Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitimine yönelik, STK'larla iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.

K35: Değerler eğitimine, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim-öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması

için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

K39: Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “din kültürü ve ahlak bilgisi” dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır.

19. milli eğitim şurasında değerler eğitimi ayrı bir başlık olarak ele alınmayıp “Okul Öncesi Programları” kısmında programın oyun temelli olması, programda değerler eğitimine yer verilmesi, kararlaştırılmıştır. Ortaokullarda değerler eğitimine öğretim programlarında etkin bir şekilde sarmallık anlayışla yer verilmesi kararlaştırılmıştır (MEB, 2014).

Ahlak eğitimi ikinci milli eğitim şurasında komisyon düzeyinde genişçe ele alınmıştır. Komisyon raporunda okullarda ahlak eğitiminin birbirini tamamlayan üç amaca bağlı olduğu belirtilmiş ve bu amaçlar şöyle sıralanmıştır (MEB, 1943 :20).

- 1. Türk diline, kültürüne, inkılâbın eser ve esaslarına, umumiyetle Türklük idealine bağlı bir Türk,*
- 2. Bütün medeni, milletlerce kabul edilen yüksek ahlak ilkelerini benimsemiş bir insan,*
- 3. Kendine ve başkalarına saygı gösteren, haysiyet, şeref ve namus sahibi bir şahsiyet yetiştirmek.*

Aynı raporda ideal olan Türk çocuğunun özellikleri şu şekilde sıralanmıştır.

- 1. İyi, doğru ve güzel olan manevi değerleri benimseyerek yaşar ve etrafındakileri yaşatmaya çalışır. Kendi günlük hayatında çalışma ve başarılarıyla milletine en çok faydalı olur. Kendi menfaat ve saadetini milletin menfaat ve saadetinde arar ve bulur. Vazifesinde titizdir. Kendi hakları gibi başkalarının haklarını da aramakta uyanıktır.*
- 2. Millî egemenliğin ifadesi olan kanunlara bilgi ve sevgi ile uyar.*
- 3. İyi ve doğru işlere kendi teşebbüsü ile sarılır. Bilgi ve karakterine dayanarak çalışır ve işin mesuliyetini çekinmeden üzerine alır. İyi ve doğru bildiği şeyleri cesaretle müdafaa eder.*
- 4. Cemiyet işlerinde yurttaşlarıyla el ve emek birliği yapar. Geçmiş nesillerin bıraktıkları maddi, manevi, milli ve insani*

değerleri yalnız korumakla kalmaz, onları zenginleştirerek kendinden sonra gelenlere devreder.

5. *Milletini en yüksek medeniyet seviyesine çıkarmayı ülkü bilir.*

İkinci maarif Şurasında okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesine ilişkin tedbirler her okul düzeyi için ayrı olarak ele alınmıştır. Rapora göre ilkokullarda öğrenim gören, 7-12 yaşlarındaki çocukların psikolojileri bakımından ilkokullarda ahlaki eğitimin sağlanması için daha ziyade örnek olmak, sözle telkin yapmak, iyi hareketleri tekrarlatmak ve devamlı olarak yaptırmak gerektiği belirtilmiştir. Ortaokullarda bu yaşa gelmiş çocuklarda milli içtimai ve ahlaki duygular daha bilinçlidir. Bunlarda ahlak ilkeleri ve ahlâk eylemleri hem telkin hem de düşündürme yollarıyla güçlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Lisenin son sınıflarında ve yükseköğretim kurumlarında bulunan öğrencilere ahlâk eğitimi verilirken düşüncelerine ve muhakeme becerilerine daha önemli yer ayırmak gerekmektedir. Gençlerin bu dönemde benlik duyguları da fazla gelişmiş bir haldedir. Bu yüzden yükselme eğilimlerini ahlâkta ve bilgide yükselmek yönünde tatmin etmelerini sağlamaya çalışmak gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 1943 :104-116).

Üçüncü Milli Eğitim Şurasında ahlak eğitimi Okul-Aile İşbirliği Komisyon raporunda “Ahlak Eğitimi Problemleri” başlığı ile ele alınmıştır. Bu başlık altında ahlak eğitimi ile ilgili problemlerin öğretmenler ve aileler arasında iletişimin sağlanarak azaltılması ve menfi hallerin ve güçlüklerin konuşulmasından ziyade çocuğun gelişiminin müspet tarafları üzerinde durulması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 1946 :54-56).

Beşinci milli eğitim şurasında ahlak eğitimi ilkokul programlarının yeniden gözden geçirilmesi kapsamında “din dersleri” bölümünde ele alınmıştır. Bu bağlamda İslam tarihinde peygamberimiz ve büyük din adamlarının hayatlarından ancak çocuk için cazip ve ahlaki değer taşıyan hikâye ve menkıbelerin alınması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 1953 :354).

Ahlak eğitimi altıncı milli eğitim şurasında halk eğitimi raporu kısmında “halk eğitiminin başlıca gayeleri” altında sayılmıştır. Rapora göre halk eğitiminin gayelerinden ahlak terbiyesi ile hak, iyilik, doğruluk, ruh ve beden temizliği, feragat ve hizmet ülkülerini

geliştirerek ferdi saadete, toplumu ilerlemeye götürme amaçlanmalıdır (MEB, 1957 :86).

Dokuzuncu şurada “öğretim programlarının yenileştirilmesi” bölümünde ahlak eğitiminin geliştirme çalışmaları sırasında dikkate alınması ve milli hasletlerimize uygun olarak ahlaki davranışlar kazandıracak şekilde sürekli olarak geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca taslak ders programlarında ahlak dersleri ortaokul ve lise programlarına konulmuştur (MEB, 1974 :286).

On ikinci milli eğitim şurasında ahlak eğitimi ilköğretimin temel amaçları arasında “öğrencilerin ahlaki değerleri benimsemeleri ve yaşamaları” olarak yer almıştır. “Öğretmen yetiştirme” bölümünde öğretmenlerin ahlak bilimleri dersi alması gerektiği kararlara yansımıştır (MEB, 1988 :193).

On dokuzuncu şurada ahlak eğitimi din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri kapsamında ele alınmış ve ahlak eğitiminde önemli bir işlevi olan bu dersin saatlerinin liselerde bir saatten iki saate çıkarılması yönünde karar alınmış, ilkokullarda da birinci sınıftan itibaren okutulması tavsiye edilmiştir (MEB, 2014).

Karakter eğitimi 1939 yılında düzenlenen Birinci Milli Eğitim Şurasında *İstanbul Üniversitesi Talebe Yazılma ve Talimnameleri Hakkında Rapor* bölümünde “karakter” başlığı altında ele alınmış ve her üniversite talebesinin milli seciyeye uygun, vakarlı, ağırbaşlı, faziletli ve feragatli, dürüst ve doğru olmak gibi uymaya mecbur olduğu davranışlar sıralanmıştır. Ayrıca “yükseköğretimin hedefleri” bölümünde üniversitenin gayesinin ahlaklı seciyeli ilim, meslek ve sanat adamları yetiştirmeye çalışmak olduğu belirtilmiştir (MEB, 1939 :493). İkinci Milli Eğitim Şurasında ilkokul tarih kitapları ve programının çocuğun fikir gelişiminin, milli duygu ve karakterinin yoğruluşunu sağlayacak tarzda olması gerektiği belirtilerek karakter eğitimine değinilmiştir (MEB, 1943 :200). Karakter eğitimi beşinci milli eğitim şurasında anaokullarının amaçları bölümünde iyi alışkanlıklara ve davranışlara sahip insanların çoğalmasının temellerini hazırlayacağı teziyle ele alınmıştır (MEB, 1953 :65). Sekizinci milli eğitim şurasında Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu tarafından sunulan raporda milli eğitimin milli karaktere uygun fertlerin cemiyete kazandırılmasını amaçlaması ve

eğitimin milli karaktere yönelmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (MEB, 1970 :97).

3. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Alan yazında “değerler eğitimi”, “ahlak eğitimi” ve “karakter eğitimi” ifadeleri çoğu zaman eşanlamli olarak kullanıldıkları görülmekte birlikte bu kavramlar birbirinden farklıdır ancak iç içe geçmiş durumdadırlar. “Ahlak eğitimi” ve “karakter eğitimi” kavramları cumhuriyetin kurulmasından itibaren hazırlanan öğretim programlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu durum cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren değerler eğitimine önem verildiği anlamına gelmektedir(Keskin, 2008).

Bulgulara göre ahlak ve değerler eğitiminin şuralarda ayrı başlıklar altında komisyon düzeyinde incelendiği sonucuna ulaşılmıştır. 14. Şurada bu kavramların hiçbiri gündeme gelmezken, diğer şuralarda en az birisi gündeme gelmiş ve kararlara yansımıştır. Ahlak eğitimi le ilgili ikinci şurada komisyon kurulmuş, “İdealimiz Türk Çocuğu” başlığı ile öğrencilerde olması istenen özellikler belirlenmiş ve rapor genel kurulca kabul edilmiştir. Değerler eğitimi ise on sekizinci milli eğitim şurasında “Spor ve Sanat” başlıkları ile birlikte komisyon düzeyinde ele alınmıştır. Karakter eğitimi ise şuralarda ayrı bir komisyon olarak yer almamış sadece bazı karar ve komisyon raporlarına yansımıştır. Milli Eğitim Şuralarının gündemine paralel olarak 2018 yılında yayınlanan öğretmenlik lisans öğretim programlarında “Karakter ve Değer Eğitimi” dersine meslek dersleri arasında yer verildiği görülmektedir. Yapılan ilk milli eğitim şuralarında ahlak eğitimi ve karakter eğitimi kavramları öne çıkarken son şuralara doğru değerler eğitimi kavramının öne çıktığı anlaşılmaktadır. Son yıllarda ulusal ve uluslararası alan yazında değerler ve değerler eğitimi ile ilgili araştırma ve yayınlardaki artışın şuralara da yansıdığı ve şura gündeminde yer aldığı söylenebilir.

Şura gündemlerinin kimi zamanlarda dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelerinden etkilendiği söylenebilir. 1946 yılında çok partili hayata geçiş sonrası 1949 yılında yapılan dördüncü milli eğitim şurasında demokrasi eğitimi komisyon düzeyinde ele alınmıştır. Komisyon tarafından hazırlanan raporda batılı ülkelerin demokrasi anlayışına de yer verilerek toplumda

demokratik düşüncenin yerleşmesi için gerekli eğitim faaliyetlerine değinilmiştir.

Araştırmada ele aldığımız değerler, ahlak ve karakter kavramları ile ilgili olarak milli eğitim şuralarında alınan kararların uygulamaya da yansıyan yönlerini içeren daha kapsamlı araştırmalar yapılabilir. Eğitim sistemimize yön verecek politikalar belirlenirken geçmişte yapılan şuralardan faydalanılması geleceği planlama adına faydalı olacaktır. Ayrıca şura kararların uygulamaya yansması ilgili kurum ve kuruluşlarca sağlanabilmelidir.

KAYNAKÇA

- Anderson, D. R. (2000). Character education: who is responsible? *Journal of Instructional Psychology*, 27(3), 139-139.
- Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlkokullarda İzlediği İlk Öğretim Programı: "1924 İlk Mektepler Müfredat Programı". *İlköğretim Online*, 10(2).
- Aytan, T., & Güney, N. (2015). *Milli Eğitim Şuralarında Değerler Eğitimi*. Paper presented at the Eğitimde Gelecek Arayışları: Dünden Bugüne Türkiyede Beceri Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, Bartın.
- Bakırcıoğlu, R. (2014a). *Ahlak Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bakırcıoğlu, R. (2014b). *Kişilik (Karakter) Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Battistich, V. A. (2008). Character education, prevention, and positive youth development. *Journal of Research in Character Education*, 6(2), 1-11.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cansız, M. (2014). Nitel veri toplama araçları. In M. Metin (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi teorisi: Ahlak ve demokrasi eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 43-77.
- DEEWR. (2011). Values education and the Australian curriculum. Retrieved 15.01.2018, from http://www.curriculum.edu.au/values/val_values_and_the_australian_curriculum,33705.html
- Demircioğlu, İ., & Demircioğlu, E. (2014). Tarih eğitimi ve değerler. In R. Turan & K. Ulusoy (Eds.), *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi* (pp. 270-285). Ankara: Pegem Akademi.
- Deniz, M. (2001). *Milli eğitim şuralarının tarihçesi ve eğitim politikalarına etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta.
- Ekşi, H. (2004). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Ekşi, H., & Katılmış, A. (2014). *Karakter eğitimi el kitabı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güzel, A. (1987). İlk heyet-i İlmiye çalışmaları, alınan kararlar ve dinî tadrîsat. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 337-356.

- Halstead, J. M. (2005). Values and values education in schools. In J. M. Halstead & M. J. Taylor (Eds.), *Values in education and education in values*. London: Taylor & Francis e-Library.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi İstanbul.
- Leymun, Ş. O., Odabaşı, H. F., & Yurdakul, I. K. (2017). Eğitim Ortamlarında Durum Çalışmasının Önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 367-385.
- Ling, L., Burman, E., & Cooper, M. (1998). Values in education-the australian study. In J. Stephenson, L. Ling, E. Burman, & M. Cooper (Eds.), *Values in Education* (pp. 35-61). London Routledge.
- MEB. (1939). *Birinci Maarif Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1943). *İkinci Maarif Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1946). *Üçüncü Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1949). *Dördüncü Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1953). *Beşinci Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1957). *Altıncı Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1962). *Yedinci Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1970). *Sekizinci Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1974). *Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1981). *10. Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1982). *11. Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1988). *12. Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1990). *13. Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1993). *14. Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1996). *15. Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (1999). *16. Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

- MEB. (2007). *17. Milli Eğitim Şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı-Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2011). *On Sekizinci Millî Eğitim Şurası Kararları* Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB. (2014). 19. Milli Eğitim Şurası Kararları. from http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/35/27/719973/dosyalar/2015_02/02041116_19.millieitimumaskararlar.pdf
- Özalp, R., & Ataünal, A. (1977). *Türk millî eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı: Talim ve terbiye kurulu, millî eğitim şurası*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Razdevsek-Pucko, C., & Polak, A. (1998). Values in Education-The Slovenian Context. In J. Stephenson, L. Ling, E. Burman, & M. Cooper (Eds.), *Values in Education*. London Routledge.
- Ryan, K., & Bohlin, K. E. (1999). *Building character in schools: Practical ways to bring moral instruction to life*. San Francisco: Jossey-Bass Inc., Publishers.
- Slater, F. (2004). Values and values education in the geography curriculum in relation to concepts of citizenship. In D. Lambert & P. Machon (Eds.), *Citizenship through secondary geography*. London: Routledge.
- Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- TCKB. (1936). *1936 İlkokul Programı*. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Devlet Basımevi.
- TDK. (2017). Ahlak. *Güncel Türkçe Sözlük*. Online. Retrieved 01.15.2018, from <http://www.tdk.gov.tr/>
- Titus, D. N. (1994). *Values education in american secondary schools*. Paper presented at the Kutztown University Education Conference, Kutztown.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.